

ПОРІВНЯННЯ ДЕЯКИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС І УКРАЇНИ ЩОДО КАТЕГОРІЙ ЛІСІВ

О.В. Сакаль, к.е.н.,

Н.А. Третьак, к.е.н.,

*Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»*

У статті проведено аналіз норм законодавства України і положень європейського права в частині визначення категорій лісів. Досліджено критерії виділення пріоритетних функцій лісів і наведено їх характеристику. Визначено структуру лісів України за пріоритетними функціями відповідно до підходу ФАО.

У зв'язку із загостренням глобальних екологічних проблем, у світі спостерігається тенденція зміщення основного акценту в управлінні лісами від виробничих функцій до природоохоронних – збереження біологічного різноманіття, захисту та багатоцільового використання лісів. Теза підтверджується даними звіту Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) «Глобальна оцінка лісових ресурсів 2010», де відзначено позитивну тенденцію щодо площі лісів, призначених для збереження біологічного різноманіття, і площі лісів на охоронюваних законом територіях. У Європі протягом 1990–2010 рр. площа лісів, призначених, в основному, для захисту ґрунтів і водних ресурсів, зросла більш, ніж на 16 млн. га, і станом на 2010 р. становить 9 % від загальної площі лісів [1, с. 172, 178].

Лісовий кодекс України визначає основні поняття про ліс, функції лісів, лісовий фонд України, лісова ділянка, земельна лісова ділянка. Ліси України за екологічним і соціально-економічним значенням та залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії [2; 4] (табл. 1):

1. Захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції).
2. Рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції).
3. Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо).
4. Експлуатаційні ліси.

Характеристика категорій лісів (складено за [2; 4])

Категорія лісів	Вимоги до віднесення до відповідної категорії лісів
1. Захисні ліси	лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища та інженерних об'єктів від негативного впливу природних та антропогенних факторів.
2. Рекреаційно-оздоровчі ліси	лісові ділянки, що виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну та оздоровчу функцію, використовуються для туризму, зайняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення і розташовані: 1) у межах міст, селищ та інших населених пунктів; 2) у межах округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів; 3) у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів; 4) у лісах зелених зон навколо населених пунктів; 5) поза межами лісів зелених зон, що виділяються за нормативами.
3. Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, зокрема: 1) розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду; 2) розташовані в межах історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва. До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться також унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення.
4. Експлуатаційні ліси	лісові ділянки, що не зайняті лісами природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчими та захисними лісами (категорії лісів з особливим режимом лісокористування) і призначені для задоволення потреб національної економіки у деревині.

Слід відзначити, що у лісах можуть бути виділені особливо захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування [2; 4].

На сьогодні звіт ФАО «Глобальна оцінка лісових ресурсів 2010» є найповнішою оцінкою лісів на глобальному рівні, і містить визначення таких основних категорій і підкатегорій [1, с. 209]: ліс, інші ділянки землі, вкриті лісовою рослинністю, інші землі, інші землі з деревним покривом, а також поняття пріоритетна функція – це першочергова функція (завдання) лісоуправління, закріплена за керуючим органом законодавчо або шляхом

документально підтвердженого рішення землевласника/управляючого, за допомогою даних, отриманих у практиці лісоуправління і сформованого порядку лісокористування. Охоронюваними у звіті ФАО вважають території, призначені переважно для охорони та підтримання біологічного різноманіття, природної і культурної спадщини, що управляються за допомогою правових або інших ефективних методів і засобів. ФАО також характеризує ліси, залежно від основної пріоритетної функції (табл. 2).

Таблиця 2

**Характеристика лісів, залежно від основної пріоритетної функції
(складено за [5, с. 17–18])**

Пріоритетна функція	Визначення
Ліси для виробництва	Лісові площі, призначені, головним чином, для виробництва деревини, деревного волокна, біоенергії та/або недеревних лісових товарів. Включають площі для збору деревних і/або недеревних лісових товарів з метою забезпечення засобів існування.
Ліси для захисту ґрунтів та охорони вод	Лісові площі, призначені, головним чином, для захисту ґрунтів та охорони вод. В окремих випадках може (іноді) бути дозволений збір деревних і/або недеревних лісових товарів, але зі спеціальними обмеженнями, спрямованими на підтримку лісового покриву і збереження рослинності, захищає ґрунт. Також у національному законодавстві може передбачатися встановлення і збереження буферних зон уздовж річок, і обмеження лісозаготівель на схилах з крутизною, що перевищує встановлений критерій. Такі райони повинні вважатися площами, призначеними для захисту ґрунтів та охорони вод. Включають лісові площі, призначені для боротьби з опустелюванням.
Ліси для збереження біорізноманіття	Лісові площі, призначені, головним чином, для збереження біологічного різноманіття як на охоронюваних територіях, так і інших ділянках.
Ліси, що надають соціальні послуги	Лісові площі, призначені, головним чином, для надання послуг у соціальній сфері: рекреаційна діяльність, туризм, освіта, наукові дослідження та/або охорона пам'яток культурної/духовної спадщини. Не включають площі для збору деревних і/або недеревних лісових товарів для забезпечення засобів до існування, якщо вони також не призначені для надання будь-яких із зазначених вище видів послуг.
Ліси для багатоцільового використання	Лісові площі, призначені, головним чином, для досягнення більше, ніж однієї мети. Включають будь-яке поєднання різних функцій, жодна з яких не є пріоритетною: виробництво лісових товарів, захист ґрунтів і охорона вод, збереження біорізноманіття та надання соціальних послуг.
Інші ліси	Лісові площі, призначені, головним чином, для виконання функцій, не пов'язаних з виробництвом, захистом, охороною, соціальними послугами чи багатоцільовим використанням.

Відповідно до задекларованого підходу ФАО [1, с. 242–243], пріоритетними функціями лісів України є виробництво – 46 %, захист ґрунтів та води – 31 %, соціальні послуги – 19 %, найнижче значення показника функції збереження різноманіття – 4 %. Така структура

пріоритетних функцій лісів свідчить про те, що в Україні завданню забезпечення природоохоронної функції лісів не приділяється достатньої уваги.

Наявність рідкісних видів, угруповань та біотопів, місць рекреації, або природних ресурсів, які використовуються, обумовлюють той факт, що ліс визнається особливо цінним для збереження відповідно до концепції Лісової Наглядової Ради (Forest Stewardship Council – FSC) [3]. Особливо цінними для збереження є ліси, де виявлено такі цінності, точніше, лісова територія, що потребує відповідного господарювання з метою підтримання або посилення виявлених особливих цінностей. Така концепція передбачає класифікацію лісових земель на шість категорій [3]:

1. Лісові території, на яких виявлено осередки біорізноманіття, важливі на глобальному, національному або регіональному рівнях.

2. Великі лісові ландшафти, значущі на глобальному, національному або регіональному рівнях, де життєздатним популяціям більшості, якщо не всіх аборигенних видів, властиві природні характеристики структури, поширення та чисельності.

3. Лісові території, що містять рідкісні екосистеми та екосистеми під загрозою зникнення, або входять до складу таких екосистем.

4. Лісові території, що забезпечують основні природно-захисні функції в критичних ситуаціях.

5. Лісові території, що є визначальними для задоволення основних потреб місцевих громад.

6. Лісові території, що є визначальними для традиційної культурної ідентичності місцевих громад.

Існуюча класифікація земель лісогосподарського призначення в Україні є глибоко деталізованою, порівняно з класифікаціями лісів ФАО та FSC, і достатньою для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях. Однак, для вирішення глобального завдання охорони довкілля, зокрема, у масштабах Європи, і на глобальному рівні, класифікація земель лісогосподарського призначення в Україні є недосконалою. Для синхронізації і модернізації механізмів визначення і обліку земель лісогосподарського призначення в Україні у частині виділення категорій лісів вважаємо за доцільне запозичення облікових категорій лісів із звітності ФАО та FSC.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глобальная оценка лесных ресурсов 2010 года. – Рим: Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН, 2011. – 344 с.

2. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852 у редакції Закону № 3404 від 08.02.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
3. Особливо цінні для збереження ліси: визначення та господарювання (практ. посіб. для України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://awsassets.panda.org/downloads/ocz1.pdf>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» від 16 травня 2007 р. № 733 у редакції від 30.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF>.
5. Техническое описание таблиц национальной отчетности в рамках ОЛР–2010 / Рабочий документ № 135/R. – Рим: Департамент лесного хозяйства Продовольственной и сельскохозяйственной организация ООН, 2007. – 53 с.

Матеріали надійшли 27 березня 2015 р.